
Specifika práce s jedinci s behaviorálními poruchami – využití intervenčního programu instrumentálního obohacení Reuvena Feuersteina pro práci se žáky s problémy v chování

Mgr. Miluše Hutýrová, Ph.D.

Cílem workshopu je představit **program instrumentálního obohacení pro práci se žáky s problémy v chování**.

Teoretická východiska

Reuven Feuerstein (1921), izraelský psycholog a pedagog, se během své profesionální dráhy zabýval dětmi s různými typy znevýhodnění, která ovlivňují jejich školní výkon. Od roku 1944 pracoval s mladistvými, kteří přežili holocaust, a s dětmi, které přicházely z celého světa do nově vznikajícího státu Izrael.

Během studijního pobytu ve Švýcarsku se podílel na výzkumu tzv. Ženevské školy, který se zabýval marockými, berberskými a židovskými dětmi – spolu s A. Reyem, M. Richellem, M. Jeannetem (1950). Věnoval se rozvoji teorie o kulturních rozdílech a kulturní deprivaci. Ve své práci i výzkumech sledoval, že děti selhávají ve školních výkonech, protože nejsou schopny vyrovnat se s formální situací učení, ale v mimoškolních činnostech, které zahrnují komplexní dovednosti, se od ostatních dětí, svých vrstevníků, neodlišují. Jiné děti se naučí nové poznatky, ale nejsou schopny je aplikovat v nové situaci nebo s krátkým časovým odstupem tyto dovednosti ztrácejí.

Po návratu ze Švýcarska do Izraele v 50. letech minulého století Feuerstein na základě své praxe a výzkumů vyslovil předpoklad, že děti, které nejsou schopny se učit při školní výuce nebo ze zkušeností, mají deficit v kognitivní oblasti. Nejsou schopny uvažovat v souvislostech, nenaučily se poznatky organizovat a strukturovat. Mohou být impulzivní v projevech chování a akceptují pouze jednotlivé informace. Nepoučí se ze svých chyb, jsou neúspěšné ve školních výkonech ne proto, že by měly snížené intelektové předpoklady, ale proto, že některé jejich poznávací funkce jsou nedostatečně rozvinuté. Nejsou schopny si práci naplánovat, vymezit strategie, jak dojít k cíli, popřípadě v průběhu práce strategie změnit, pokud se v průběhu zpracování úkolu změní podmínky.

- Feuerstein si kladl následující otázky Proč jsou děti ve škole neúspěšné a jaké jsou příčiny tohoto neúspěchu?
- Je u těchto dětí možná změna přístupu a postojů ke školní práci?
- Jak lze tuto změnu zachytit, poznat a diagnostikovat?
- Jaká by měla být východiska intervenčního programu pro tyto děti?

Všechny tyto otázky jej vedly k tomu, aby se zpočátku zabýval zásadním problémem – co jsou to kognitivní schopnosti a zda je možné je rozvíjet. Výsledky svých výzkumů shrnul v teorii strukturální kognitivní modifikovatelnosti.

Strukturální kognitivní modifikovatelnost

Feuersteinova teorie strukturální kognitivní modifikovatelnosti je založena na dvou předpokladech:

1. Člověk disponuje individuální kapacitou k modifikovatelnosti kognitivních funkcí.
2. Kognitivní modifikovatelnost je možné charakterizovat nejlépe prostřednictvím speciální formy interakce, kterou Feuerstein nazval zkušenost zprostředkovaného učení.
Samotná strukturální kognitivní modifikovatelnost je vymezena prostřednictvím tří charakteristik:
 - stálost – ve smyslu přetrvávání v čase a prostoru;

- pronikavost – jako míra, ve které změna v jedné oblasti ovlivní jiné oblasti;
- centrálnost – v podobě seberegulace.

Teorie strukturální kognitivní modifikovatelnosti se dívá na lidský organismus jako na otevřený, adaptabilní a přístupný změně. Kognitivní funkce mají zásadní vliv na schopnosti člověka ke změně.

Zkušenost zprostředkovaného učení

Zkušenost zprostředkovaného učení popisuje specifické kvality interakce mezi tím, který se učí, a osobou, která učení zprostředkovává – mediátorem. Zkušenost zprostředkovaného učení může být definována jako typ interakce dítěte a prostředí, který je založen na aktivitě iniciované a záměrně vyvolané dospělým, jenž vstupuje mezi dítě a prostředí. V procesu takové mediace dospělý selektuje a poskytuje dítěti podněty, vytváří jejich schémata, vynechává určité podněty a jiné zdůrazňuje. Ne každá interakce dítěte, dospělého a učebního materiálu se dá považovat za zprostředkovanou interakci učení.

Teorie zkušenosti zprostředkovaného učení vychází z předpokladu, že osvojování nezákladnějších kognitivních funkcí a strategií (strategie ve smyslu procesů učení „učit se učit“) nevyžaduje specifický obsah osvojovaného materiálu.

Na základě teorie zkušenosti zprostředkovaného učení Feuerstein zpracoval nástroj na hodnocení učebního potenciálu dítěte – nazývaný také dynamické hodnocení kognice.

Program instrumentálního obohacení

Je to ucelený kognitivní intervenční program, který je možné použít jak pro individuální práci, tak pro práci se třídou či skupinou. Je rozdělen na standardní a základní řadu, standardní řada obsahuje 14 instrumentů a základní 12 instrumentů. Každý instrument je zaměřen na specifický kognitivní deficit. S instrumenty standardní řady je možné pracovat s dětmi od 8 let, horní hranice není uvedena. Instrumenty základní řady jsou vhodné pro děti od 3 let. Všechna cvičení instrumentů jsou konstruována tak, že je stupňována jejich obtížnost a složitost.

Cílem cvičení je rozvinutí učebního potenciálu dítěte, který je pojímán v širokých souvislostech. Jde o korekci deficitu kognitivních funkcí, a to ve třech rovinách (vstup, zpracování, výstup).

Při práci s tímto programem je kladen důraz na:

- vnitřní motivaci dítěte;
- rozvoj řeči jako nástroje myšlení;
- vytváření cílů a strategií („učit se učit“);
- reflektování samotným dítětem.

Představení programu je doplněno praktickými ukázkami cvičení a možnostmi jejich využití.